

**УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

**РЕФЕРАТ НА
ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

освітнього ступеня «магістр»

НА ТЕМУ:

**«ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ
ФОРМ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ У НАВЧАЛЬНО-ІГРОВІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ»**

Виконала: студентка _____ ІІ _____ курсу,

б10з групи заочної форми навчання

Спеціальності: 012 Дошкільна освіта

Освітня програма Дошкільна освіта

Овраменко Іванна Сергіївна

Керівник к. п. н. Кравчук Н. П. доцент

кафедри психології та педагогіки

розвитку дитини

Рецензент професор кафедри дошкільної

освіти

Гаврилюк С.М.

Умань – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОРАЛЬНИХ ФОРМ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	6
1.1. Дослідження моральних форм поведінки у психологічній науці.....	6
1.2. Чинники становлення моральних форм поведінки у дошкільному віці у навчально-ігровій діяльності.....	41
РОЗДІЛ 2 ПСИХОЛОГО - ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ В НАВЧАЛЬНО-ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	48
2.1. Програма та методи емпіричного дослідження особливостей моральних форм поведінки дошкільників.....	48
2.2 Особливості розвитку моральних форм поведінки дошкільників в експериментальних умовах навчально-ігрової діяльності.....	67
ВИСНОВКИ.....	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	102
ДОДАТКИ.....	110

Актуальність дослідження. Сучасні трансформації в українському суспільстві ставлять серйозні вимоги до особистості, до її моральності, духовності, внутрішніх сил для активного життя у соціально-психологічних і моральних умовах довкілля. Ствердження моральних цінностей у спонукальній сфері особистості та їх реалізація у поведінці є актуальними проблемами психолого-педагогічної науки. Вони відображені у завданнях сучасної освіти, зафіксованих в освітянських програмних документах (Державна національна програма «Освіта Україна XXI століття», Національна доктрина розвитку освіти). У них зазначено, що провідними є завдання гуманізації, морального відродження суспільства, становлення особистості як суб'єкта власного життя тощо.

У сучасних наукових дослідженнях І.Беха, М.Боришевського, І.Булах, О.Кононко, М.Левківського, А.Лопуховської, Р.Павелківа, М.Савчина, О.Квашук та ін. розкриваються психологічні механізми формування у дітей різного віку моральної поведінки, в основі якої лежить особливий мотив людських учинків – допомагати іншому. Стосовно ж дошкільного віку, означена проблема до цього часу детально не досліджувалась. Окремі її аспекти знайшли вирішення у роботах, спрямованих на виявлення особливостей морального ставлення у процесі спілкування, в різних видах діяльності: трудової, ігрової (З.Борисова, Р.Ібрагімова, К.Клімова, Г.Уранова) та навчальної (С.Ладивір, Л.Меквабишвілі).

Значна частина наукових досліджень присвячена проблемі нормативності як основної характеристики поведінки дитини-дошкільника. Так, у дослідженнях Л.Артемової, Л.Божович, І.Карпової, Т.Каштанової, В.Котирло, М.Лісіної, І.Зубрицької-Макоти, Т.Поніманської, Л.Почеревіної та ін. констатується, що усвідомлено закріплена, емоційно збагачена та апробована у поведінці моральна норма перетворюється на стійку якість особистості.

Виконані дослідження дають можливість виокремити деякі тенденції

розвитку моральної поведінки, в т.ч. і негативні (прояви агресивності, непослуху, жадібність сучасних дітей), встановити психологічні особливості різноманітних аспектів цього процесу. Вважаємо, що дошкільник ще не може володіти повноцінною моральною поведінкою із внутрішньою сутнісною моральною самодетермінацією, він може лише оволодівати її моральними формами. Саме емпіричне вивчення розвитку моральної поведінки дітей дошкільного віку дозволяє розширити знання про природу становлення моральної поведінки особистості, з'ясувати її особливості та механізми розвитку в онтогенезі.

Окреслені науково-практичні завдання розвитку дошкільної освіти в Україні в єдності з актуальною проблематикою сучасної психологічної науки й зумовили вибір теми дослідження ***«Психологічні чинники формування моральних форм поведінки дошкільників у навчально-ігровій діяльності»***.

Мета дослідження: науково обґрунтувати та емпірично дослідити особливості розвитку моральних форм поведінки дошкільників і запропонувати шляхи та засоби їх цілеспрямованого формування в умовах навчально-ігрової діяльності.

Відповідно до мети визначено такі **завдання** дослідження:

- 1) проаналізувати методологічні й теоретичні основи дослідження розвитку моральних форм поведінки дошкільників, з'ясувати їх психологічну сутність, чинники та умови розвитку у контексті морального становлення дитини дошкільного віку;
- 2) емпірично вивчити особливості моральних форм поведінки дошкільників і на основі обґрунтованих критеріїв та показників розвитку моральної поведінки визначити рівні та типи їх розвитку;
- 3) розробити шляхи формування моральних форм поведінки дошкільників;
- 4) апробувати навчально-розвивальну програму на формувальному етапі експерименту, що забезпечить розвиток моральних форм поведінки

дошкільника в умовах навчально-ігрової діяльності.

Об'єкт дослідження: особливості формування моральних форм поведінки дошкільників.

Предмет дослідження: психологічні умови та чинники розвитку моральних форм поведінки дошкільників у навчально-ігровій діяльності.

Для досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань використовувались такі **методи дослідження:** 1) теоретичні: аналіз, синтез, порівняння, систематизація та узагальнення теоретичних засад досліджуваної проблеми; 2) емпіричні: психолого-педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний), спостереження за характером моральних форм поведінки дошкільників та особливостями взаємодії вихователів та дітей, батьків і дітей, дітей з однолітками; бесіди та анкетування батьків і вихователів.

Апробація результатів: матеріали дослідження були обговорені на засіданні кафедри психології та педагогіки розвитку дитини та II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Психолого-педагогічний супровід розвитку особистості дитини в умовах взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї» (21 вересня 2023 року) на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Публікація: за результатами дослідження опубліковано тези на тему: «Особливості формування моральних форм поведінки дошкільників у навчально-ігровій діяльності» // матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Психолого-педагогічний супровід розвитку особистості дитини в умовах взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї» (21 вересня 2023 року).

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 121 сторінок, з них 109 – основний текст.

Результати дослідження дали підстави сформулювати такі висновки:

1. Моральні форми поведінки дошкільника генетично передують

становленню повноцінної моральної поведінки. Проявляються вони у моральних діях та вчинках, уявленнях про моральну поведінку, моральному оцінюванні поведінки інших людей та моральному самооцінюванні, моральному ставленні до батьків, інших родичів, вихователів, ровесників, молодших та незнайомих людей, піддатливості регулятивним впливам моральних аспектів поведінки, моральній позиції. Їх сутнісною особливістю є несформованість внутрішньої, когнітивної, мотиваційно-ціннісної та конативної складових.

2. Емпірично досліджено особливості моральних форм поведінки дошкільників і на основі обґрунтованих критеріїв та показників розвитку моральної поведінки визначити рівні та типи їх розвитку. У результаті емпіричного дослідження були виявлені такі вікові тенденції у розвитку моральних форм поведінки дошкільників: а) від найпростіших до складніших; б) від ситуативного до генералізованого прояву; в) від нестійкого прояву до стійкого; г) від прояву під впливом зовнішньої мотивації до прояву під впливом внутрішньої мотивації; д) від неусвідомлених моральних аспектів поведінки (позиції, оцінки) до сформованості уявлень про моральну поведінку; е) від зовнішнього включення до Я-включення; є) від зниженого рівня опосередкування до зовнішнього опосередкування проявів моральних форм поведінки. Середні дошкільники розпочинають оволодівати моральними ставленнями та реалізують моральні вчинки. У старших дошкільників формуються моральні уявлення, моральне оцінювання та самооцінювання. У дівчаток краще, ніж у хлопчиків розвинені усі моральні форми поведінки.

3. Констатовано, що зазначені форми поведінки є першим етапом у засвоєнні дитиною повноцінної моральної поведінки. У зв'язку з цим, шляхами розвитку моральних форм поведінки дошкільника є: 1) посилення моральної мотивації та моральної імперативності поведінки (оволодіння моральними принципами, цінностями, нормами та ідеалами) та подолання егоїстичних мотивів поведінки; 2) зростання їх усвідомленості та подолання

інфантильності; 3) перехід від обов'язковості до добровільності, невимушеності, доброзичливості та безумовності; 4) зростання стійкості, позаситуативності та позачасовості; 5) зниження зовнішньої опосередкованості та посилення моральної саморегуляції і здатності самостійно робити моральний вибір; 6) зниження дії механізмів захисту Я, спрямованих на підтримку егоїстичних мотивів і вчинків та одночасне блокування проявів сумління. На основі емпіричних даних вивчення поведінки дошкільників виділено рівні розвитку (високий, середній, низький). На підставі об'єктивних (реальна поведінка) та суб'єктивних (переживання, позиція, оцінка, самооцінка) показників оцінювання розвитку моральних форм поведінки констатуємо, що їх розвиток достовірно відбувся у дошкільників експериментальної групи, в якій, зокрема, збільшилася кількість дітей із високим рівнем розвитку моральних форм поведінки та одночасно зменшилася кількість дітей з низьким рівнем.

4. У формувальному експерименті апробовано навчально-розвивальну програму, що передбачає: а) актуалізацію генералізованих (гра, спільна діяльність, прослуховування казок, перегляд мультфільмів, стилі виховання) та специфікованих (постановка вимоги, пояснення суті моральних форм поведінки і спеціальне навчання, підкріплення моральних форм поведінки та соціальний контроль, актуалізація моральних переживань та емпатії) чинників та умов, а також актуалізацію соціально-психологічних механізмів (ідентифікація, наслідування, підкріплення, усвідомлення, емпатія) у навчально-ігровій діяльності; б) роботу з вихователями та батьками дошкільників.

Проведене дослідження не вичерпує усієї глибини поставленої проблеми. Перспективи подальшої науково-дослідної роботи вбачаємо у вивченні впливу засобів літературних джерел (моральна спрямованість, зміст художньо-образного оформлення), що використовуються для формування моральної поведінки у дітей дошкільного віку.